

שכינה ביניהם

טהרת המשפחה

שיעור תשיעי (4 שיעורים)

מטרות היחידה:

הבהרת המושג "טומאה".

הכרות עם גורמי הטומאה.

ביאור טעמו של איסור עריות.

הבהרת הקשר בין מושג הטומאה לדיני טהרת המשפחה.

בירור טעמה של מצות "טהרת המשפחה"

עמידה על מעלותיה של השמירה על חוקי "טהרת המשפחה".

הבנת הקושי שבשמירה על הלכות "טהרת המשפחה".

ביאור הביטוי "סוגה בשושנים".

עמידה על הקשר שבין גבורה לשמירת ההלכה.

מקורות החובה בפרק זה הם: ויקרא י"ח, תנחומא תזריע ט', בבלי נדה לא:, כוזרי ג' מט, שיר השירים רבה, הרב קנוהל.

מקורות הבחירה בפרק זה הם אחד מבין המקורות הבאים: הרב סולובייצ'ק, הרב לאם

מהלך היחידה: (בסוגריים-תשובות התלמידים)

1. הקרנת קטע מתוך הסרט: "שתזכי" (ניתן לצפות באתר "כיפה").

שיחה על תחושות כל אחד מבני הזוג בעקבות המצב שמתואר בסרט. ניסיון למצוא דרכי התמודדות הלכתיות ורגשיות.

נושא טהרת המשפחה הוא אחד "הצירים" המרכזיים עליהם סובבים חיי המשפחה היהודית. היכולת ליצור מרחב של טהרה בתוך העולם שלנו, הופכת את הבית היהודי ל'מקדש מעט' והיא המאפשרת את השראת השכינה בבית.

ההרחקה הגופנית בין בני הזוג מציפה ומעלה תחושות ורגשות שונים, מצד אחד פעמים רבות יוצר התחדשות וחביבות בקשר הזוגי, ומן הצד השני לעיתים מציבה קשיים והתמודדויות. במיוחד בנושא כזה רגיש, חשוב לברר את הצדדים השונים, להבין ולדעת את טעמי הדברים ולהעלות לדיון נקודות שונות כפי שהן באות לידי ביטוי במקורות השונים. זהו נושא רחב מאוד, המקורות שבפרק זה הם מדגמיים בלבד ונבחרו מכיוון שיש בהם כדי להאיר נקודות מסוימות בדיון על טהרת המשפחה.

2. לימוד מונחה של המקורות

1. במקור שלפנייך נכתבים שלשה האכזבים מאמ"ס.

א. מ'הפ"ק (העם, אשה, הארץ)

ב. כ"צ"ה הפ"ק אלה"מא"ס (העם-בעקבות ע"ז, אשה-טומאת נידה, הארץ-בעקבות חטאי העם)

ויקרא פרק יח

(א) וידבר ה' אל משה לאמר:

(ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם:

(ג) כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחקתיכם לא תלכו:

(ד) את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלהיכם:

(ה) ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה': o

(ו) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה': o

...

(יט) ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב לגלות ערוה: (טומאת אשה)

...

(כד) אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם: (טומאת העם)

(כה) ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה: (טומאת הארץ)

(כו) ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מפל התועבת האלה האזרח והגר הגר בתוכם:

(כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ:

(כח) ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם:

(כט) כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונקרתו הנפשות העשות מקרב עמם:

(ל) ושמרתם את משמרת לבלתי עשות מחקות התועבות אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם: פ

2. מהו אדם? אדם הוא (הצבת גבולות, כדי שלכל אחד תהיה אשה אחת שמיועדת לו, כדי למנוע תוהו ובוהו, כדי שתהיה ייחודיות בזוגיות, כדי לשמור על מעמד האשה)

אבן כספי (1280-1340):

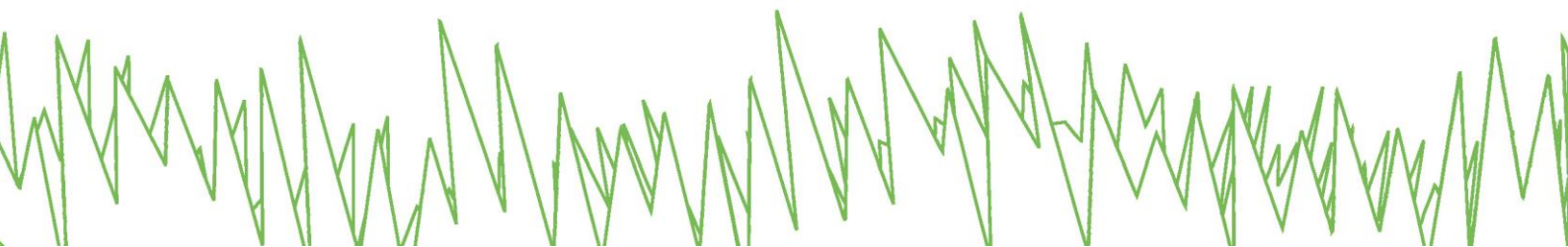
הסיבה לאסור עריות, כדי לשום עצת שלום בין בני ישראל, ותסר הקטטה ממנו וינוח השלום. והרמז שרמזה התורה לזאת הסיבה אומרו [ויקרא יח, יח] "לצרור". ולכן אסרה התורה הנקבה, שתיפול בעבורה הקטטה, ולכן אסרה אשה ובתה ושתי אחיות, כדי שלא יקנאו זו בזו, כי הקנאה יותר עצומה בקרובים ובקרובות מזולתם; ובהיות הקטטה ביניהן תמיד, לא ינוח הזכר ולא יוכל להשלים עצמו. ואסרה אשת איש, כי הבעל יקנא עליו בלי ספק ומתקוטט עם החושק וימיתו איש את רעהו, כמו שאמר שלמה: (משלי ו, לד) "כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם"... ורוב הרציחות ברוב האומות הוא בעבור הנשים. ולזאת הסיבה בעצם אסרה את אשת האח ונתן הטעם "ערוות אחיך הוא". כלומר: היא שלו בדין - ואם תנאף עמה, יאנף בך, ואולי יהרגך או תהרגהו... ואף על זאת הייתה מריבה וקנאה בבית יעקב משתי האחיות, ומה תהיה בבית איש אחר למטה ממנו... והקדוש ברוך הוא כשרצה לזכות את ישראל הדריכם במעגלי צדק ודרכי ישר, שלא שערם ראשונים.

שד"ל פסוק ו:

איסורי ביאה אין המכוון בהם כדעת הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מט) למעט המשגל, כי לא אסרה תורה ריבוי הנשים - אלא למלך - ולא ריבוי המשגל באישה אחת; ואמנם כולם לתועלת החברה. והנה אשת איש טעמה מבואר, והוא להרחיק החמס והמריבות והרציחות הבאות בעקבות הניאוף; ואף אם יהיה אדם שיתרצה בזה, ויפקיר אשתו לאיש עשיר, הדבר אסור, מפני ההשחתה אשר תצא מזה לכלל האומה בקלקול המידות.

ואיסור הזכר והבהמה מפני שהם מעשים נגד הטבע, ואם היו מותרים תהיה לקיחת נשים מתמעטת.

ואמנם העריות אשר הן שאר בשר אסורות בעבור הצלחת הבית ותיקון המידות והצלחת המדינה. כי הנה לקיחת האם ואשת האב ואחות האב ואשת אחי האב הוא דבר המתנגד לכיבוד אב ואם, והזלזול בכבוד אב ואם גורם קלקול המידות והפסד הנהגת הבית; וכן אשת הבן הרי היא במדרגת הבת לחמיה ולחמותה, ואם יקחנה חמיה ימשך מזה זלזול בכבוד החם והחמות והאב והאם; וכן לקיחת אישה ובתה מביאה שווי ביניהן וגורמת זלזול בכבוד האם.

ואיסור אישה ואחותה הוא מפורש במילת "לצרור", והוא שלא להטיל קנאה בין שתי אחיות לעשותן צרות ושונאות זו את זו, תחת שמשפטן לאהוב זו את זו; וידוע כי השנאה בין הקרובים קשה מן השנאה בין הזרים, כי כתוקף האהבה הקודמת, כן חוזק השנאה הבאה אחריה, וזה יגרום קלקול המידות והפסד גדול בהצלחת הבית.

וכן לקיחת אשת האח תביא שנאה וקנאה בין האחים; ואפילו אחר מיתת אחיו - אם יש לו בנים ויקח האח את יבמתו, זה יגרום שנאה בינו ובין בני אחיו וכן בין בניו ובין בני אחיו, וזה סיבה לקלקול המידות והפסד הצלחת הבית. לא כן אם מת אחיו וזרע אין לו.

ואמנם איסור האחות נראה שהוא להצלחת המדינה, שאם הייתה האחות מותרת היו רוב בני אדם נושאים אחותם, והיתה כל משפחה כעם בפני עצמו, ולא היו המשפחות מתחתנות ומתערבות זו בזו, ולא הייתה האומה לעם אחד אלא לעמים רבים בלתי קרובים זה לזה ובלתי אוהבים זה את זה.

תלמוד בבלי, מסכת נידה דף ל"א עמוד ב'

תניא, היה ר' מאיר אומר: מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה - מפני שרגיל בה, וקץ בה,

אמרה תורה: תהא טמאה שבעה ימים, כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה.

3. כִּי־צִוְּנוּ אִתְּכֶם הַתְּלָמוּד מֵאִסּוּר נִידָה. אֲבָן כִּסְפִי וְזָהָב אֶת הַטֶּהוֹם בְּאִי־וֹר עֲרִיֻמָּה (על פי אבן כספי- כדי למנוע מריבות; על פי שד"ל- כדי למנוע זלזול וביטול המעמדות במשפחה, למנוע פיצול, למנוע קנאה, למנוע שנאה ומריבות; לתרום לאחדות; על פי התלמוד הבבלי- לשמר את ההשתוקקות ולמנוע שחיקה).

מדרש תנחומא, פרשת תזריע אות ט': (בסוגריים: נקודות למחשבה)

נדה [נמסרה לנשים]: אמר הקדוש ברוך הוא: היא שפכה דמו של אדם. (חטא)

וכתיב: שופך דם האדם, באדם דמו ישפך (בראשית ט ו), והיא מתחייבת שתשפך דמה.

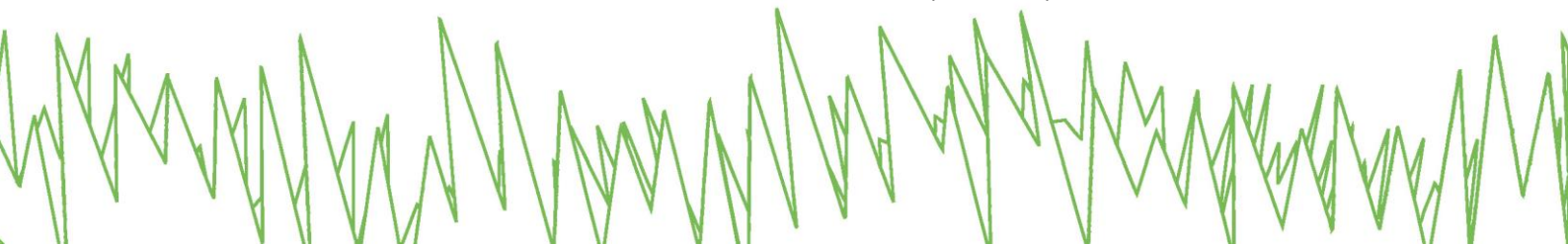
תשמור נדתה, שיתכפר לה על דם ששפכה. הוי', ואשה כי יזוב זוב דמה. (עונש של מידה כנגד מידה)

לפיכך הקדוש ברוך הוא מדמה טומאת ישראל לטומאת הנדה, שנטמאה ונטהרת. (דימוי: יחסי ה' ישראל כיחס אשה ובעלה)

כך עתיד הקדוש ברוך הוא לטהר את ישראל, שנאמר: וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם (יחז' לו כה).

דבר אחר:

כטומאת הנדה הייתה דרכם לפני (שם שם יז), כטומאת הנדה ולא כטומאת המת.

שהמת בבית, אין כהן גדול נכנס לשם, שהוא מיטמא.

אבל נדה, כהן גדול נכנס עמה לבית ויושב על האיצטבא, ובלבד שלא תהא האיצטבא מתנודדה.

כך אילו הקדוש ברוך הוא המשיל את ישראל בטומאת המת, אתה אומר: אין השכינה חוזרת עליהם לעולם. אלא כנדה משלן (-המשיל אותן כנידה), שהכהן עומד עמה בבית ואין חושש.

כך הקדוש ברוך הוא שורה שכינתו עם ישראל אף על פי שהן טמאים, שנאמר: השוכן אתם בתוך טומאותם (ויק' טז טז).

....אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בעולם הזה הייתן מטהרין וחוזרין ומטמאין.

אבל לעתיד לבא אני מטהר אתכם טהרה עולמית, שלא תטמאו, שנאמר: וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, מכל טומאותיכם ומכל גלוליםיכם אטהר אתכם (יחזקאל לו כה)

* (הערה: טמאה אך לא מנוודה-זמן מוגבל של הרחקה ולא הרחקה נצחית).

4. מצאנו קשר בין "שלושת הטמאים" שגזרו בחומש ויקרא בפסוק י"ח. ראו כי את השלושת

מפסוקים. (דימוי טומאת אשה נידה לטומאת העם הליכה בדרך ה', פרישות, מקרבת אותנו אליו. "אני ה' אלוכם"; העם עובד עבודה זרה ולכן מטמא את הארץ; הקב"ה מדמה את טומאת העם לטומאת אשה נידה, שמותר להיות במחיצתה).

מהו הנאסר לאכול "טמאה"?

ר' יהודה הלוי, ספר הכוזרי, מאמר ג', סעיף מ"ט:

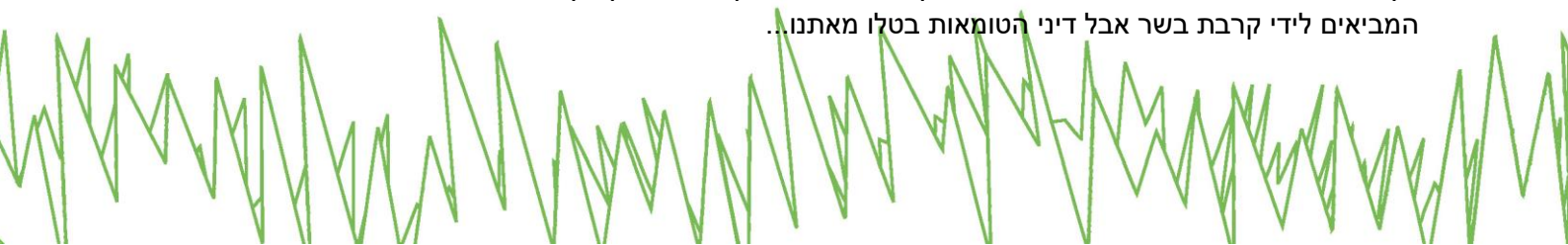
אמר החבר: הטומאה והקדושה הם שני דברים העומדים תמיד זה מול זה, לא ימצא האחד מהם כי אם בהמצא חברו, ומקום שאין קדושה אין טומאה.

הטומאה אינה כי אם ענין האוסר על בעליו לנגע בדבר מן הדברים שבקדושה, זאת אומרת, מן הדברים שהוקדשו לאלו-ק,

כמו הכהנים ומאכלם ולבושם והתרומות והקרבנות ובית המקדש ודברים רבים מלבד אלה... ורוב הדינים האלה תלויים היו בשכון השכינה בתוכנו אולם כיום חסרונה,

והדינים הדומים לאלה הנוהגים אצלנו כיום כאסור קרבת בשר עם הנדה ועם היולדת אינם מצד הטומאה, כי אם מצוות מיוחדות הם מאת האלו-ק.

וכן מה שנאמר אצלנו בדבר אסור האכילה עמן ובדבר ההתרחקות מחברתן אין בזה כי אם גדרים וסיגים מדברים המביאים לידי קרבת בשר אבל דיני הטומאות בטלו מאתנו...

1. מהו הנסיון האמיתי "טמאה" על פי ר' יהודה הלוי? (קדושה)

2. מצאי ביסוס לדבריו בחומש ויקרא פרק י"ח. (חוקי הגויים מול חוקי ה'. עובד ה' יכול להגיע למעלת קדוש. ההולך על פי חוקות הגויים הרי הוא טמא על פי הגדרת הפסוקים; הארץ קדושה ולא יכולה לסבול טומאה.)

3. מהו לדעת הכותבי השילוח שחל בעם מצות עריות לאחר חורבן בית המקדש? (עם חורבן בית המקדש בטל הטעם של הצורך בטהרה ולכן כיום מצווה זו היא חוק, שטעמו אינו ידוע.)

שיר השירים רבה, ז

בנוהג שבעולם אדם נושא אשה,

בא להזדקק לה והיא אומרת לו:

כשושנה אדומה ראיתי,

ופורש ממנה מיד!

מי גרם לו שלא יקרב אליה?

איזה כותל יש ביניהם?

איזה נחש נשכו?

איזה עקרב עקצו שלא יקרב אליה?

אלו דברי תורה שרכים כשושנים,

ואף על פי כן, סיגים המה.

סנהדרין ל"א

התורה העידה עלינו "סוגה בשושנים" (שיר השירים ז,ג), שאפילו כסוגה בשושנים לא יפרצו בהם פרצות.

רש"י, שם

סוגה בשושנים - גדורה בשושנים, כלומר: באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה,

ואין צריך גדר אבנים להפסיקן, שאפילו אין רחוקין מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר.

אז לא נאמרו חוקי התוצה לטעם? (השושנה אדומה, יפה, גדולה, עדינה אך יש בה קוצים. אם רוצים ניתן לעבור בקלות גדר שכזו, גם אם נשרטים קלות).

הרב אלישיב קנוהל-איש ואשה –מודל הטהרה [עמ' 90-91]

הקשר בין מושג הטומאה לדיני טהרת המשפחה

דינים אלו של טומאת האשה מוזכרים בתורה בעיקר בהקשר לדיני טומאה וטהרה.

כידוע, דיני טומאה וטהרה משמעותיים רק לאדם הרוצה להיכנס להר הבית ולמקום המקדש או כשרוצה לאכול תרומה ו'קודשים', כגון: בשר הקורבנות, תרומות, מעשר שני וכדומה. כיום כשבית המקדש חרב בעוונותינו, ואנו טמאים מתים, ואיננו נכנסים למקום המקדש, ואיננו אוכלים כלל קודשים, אין להלכות אלו כמעט משמעות יישומית (להוציא את העולים להר הבית, למקומות המותרים, שהם צריכים לטבול כדין).

כשחלו דיני טומאה וטהרה בישראל, הטומאה לא יוחסה רק לאשה. הן האיש והן האישה היו טמאים מסיבות שונות, והיה עליהם להטהר לפני העליה לרגל, או כשרצו לאכול תרומה ו'קודשים'.

מושג הטומאה איננו קשור ללכלוך או לפחיתות כלשהי, אלא כל כולו מכון כנגד בית המקדש והקשור אליו. אשר על כן, אין שום השפלה בהיות האדם טמא. לא פעם האדם מצווה להיטמא, כגון: לקבור את המת, או להבדיל לחיות חיי אישות ועוד.

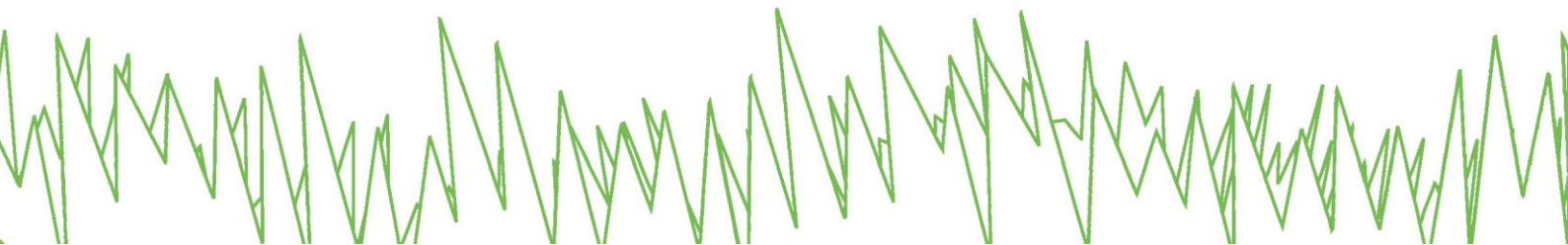
לכל טומאה וטומאה הדרך המיוחדת להטהר ממנה. חיי אישות, גם בימים שהם מותרים, מטמאים את שניהם בגלל שכבת הזרע היוצאת מהאיש. טומאה זו, בדיני התורה, מחייבת טבילה והמתנה לשקיעת החמה כדי להטהר, לעומת טומאת מת שמטמאת שבעה ימים ומצריכה בנוסף לכך, הזאת מי פרה אדומה וטבילה במקווה. כאמור, דיני הטומאה והטהרה כמעט ואינם מעשיים בימנו, בהעדר בית המקדש.

בספר ויקרא כותבת התורה: "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערוותה". משמע, לא רק שהיא טמאה באותם ימים לעניין כניסה למקדש ואכילת קודשים, אלא כל זמן שלא היטהרה, הם אסורים בקרבה גופנית.

מה הקשר בין שני תחומים אלו – דיני טומאה וטהרה והקשר הגופני שבין בני הזוג? זהו ודאי חוק אלוקי שאנו מקבלים אותו כגזירה משמים. על דרך הדרש – יתכן שיש בכך רמז לקדושת הבית היהודי – בשעה זו שהיא אינה יכולה להיכנס למקדש או לאכול קודשים, הם גם לא יכולים להיות ביחד, שכן, ההווה הזוגית – שכינה שורה בה, והיא כעין 'מקדש מעט'...

מדרש מעשה חנוכה - (מדרש מכ"י מינכען נדפס באוצר טוב ח"א 039, ובית המדרש ח"ה

... אמרו: בואו ונחדש עליהם גזירות עד שיבעטו באלהיהם ויאמינו בעבודה זרה שלנו...

וכיון שראו היוונים שעמדו ישראל בגזירה זו, עמדו וגזרו כל מי שאשתו הולכת לטבילה ידקר בחרב, וכל הרואה אותה הרי היא לו לאשה ובניה לעבדים. כיון שראו ישראל כך מנעו עצמם מלשמש, וכיון ששמעו יונים אמרו: הואיל ואין ישראל משמין מטותיהם אנו נזקקין להן. כיון שראו ישראל כך, חזרו על נשיהן בלא טבילה בעל כורחן. אמרו: רבש"ע בעל כורחינו שלא בטובתינו, שאין האשה רוצה לישב תחת בעלה בלא עונתה. אמר להם הקב"ה: הואיל ועשיתם בלא כוונה אני אטהר אתכם. ופתח לכל אחד ואחד מהן מעיין בתוך ביתו, והיו נשיהם טובלות בתוך בתיהם ונתקיים עליהם מקרא זה: "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", ונתקיים עליהם עוד מקרא זה: "אם רחץ ה' את צואת בנות ציון."

כיון שראו יונים שאין ישראל מרגישים בגזירותיהם, עמדו וגזרו עליהם גזירה מרה ועכורה, שלא תכנס כלה בלילה הראשון מחופתה אלא אצל ההגמון שבמקום ההוא. כיון ששמעו ישראל כך רפו ידיהם ותשש כוחם ונמנעו מלארס, והיו בנות ישראל בוגרות ומזקינות כשהן בתולות, ונתקיים עליהם: "בתולותיה נוגות והיא מר לה" (איכה א'), והיו יונים מתעללים בבתולות ישראל, ונהגו בדבר הזה שלוש שנים ושמונה חודשים, עד שבא מעשה של בת מתתיהו כהן גדול שנשאת לבן חשמונאי ואליעזר היה שמו. כיון שהגיע יום שמחתה הושיבוה באפיריון, וכשהגיע זמן הסעודה נתקבצו כל גדולי ישראל לכבוד מתתיהו ובן חשמונאי, שלא היו באותו הדור גדולים מהם, וכשישבו לסעוד עמדה חנה בת מתתיהו מעל אפריון וספקה כפיה זו על זו וקרעה פורפירון שלה ועמדה לפני כל ישראל כשהיא מגולה ולפני אביה ואמה וחותנה. כיון שראו אחיה כן נתביישו ונתנו פניהם בקרקע וקרעו בגדיהם, ועמדו עליה להרגה.

רמב"ם הלכות מקואות פרק יא הלכה יב

דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, ואין מדברים שדעתו של אדם מכרעתו והרי הן מכלל החוקים, וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים הוא שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא והדבר תלוי בכוונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל, ואעפ"כ רמז יש בדבר כשם שהמכוין לבו לטהר כיון שטבל- טהור ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור, הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלולכם אטהר אתכם, השם ברחמיו הרבים מכל חטא עון ואשמה יטהרנו אמן..

רבי נחמן מברסלב, הלב והמעייין, בתוך הסיפור "מעשה בשבעה קבצנים":

... ויש הר. ועל הקר עומד אָבן. ומן האָבן יוצא מעין. וכל דבר יש לו לב. וגם העולם בכללו יש לו לב ... וזה הקר עם האָבן והמעין הנ"ל עומד בקצה אחד של העולם, וזה הלב של העולם עומד בקצה אחר של העולם. וזה הלב הנ"ל עומד כנגד המעין הנ"ל וכוסף ומשתוקק תמיד מאד מאד לבוא אל אותו המעין, בהשתוקקות גדול מאד מאד וצוּעק מאד לבוא אל אותו המעין. וגם זה המעין משתוקק אליו. וזה הלב יש לו שתי תלישות. אחת – כי הסמה רודפת אותו ושורפת אותו (מחמת שהוא משתוקק ורוצה לילך ולהתקרב אל המעין). ותלישות השנייה – יש לו להלב מן גדל ההשתוקקות והגעגועים שהוא מתגעגע וכוסף תמיד ומשתוקק מאד בכללות הנפש אל אותו המעין וצוּעק וכו' כנ"ל. כי הוא עומד תמיד כנגד המעין הנ"ל וצוּעק (נא גיוואלד) ומשתוקק אליו מאד כנ"ל. וכשצריך לנזקק קצת שיהיה לו אריכת הרוח קצת (שקורין אפ סאפין) [נשימת רוחה] – אזי בא צפור גדול ופורש כנפיו עליו ומגן עליו מן הסמה

ואז יש לו ניקח קצת. וגם אז בשעת ניקח הוא מסתפל גם כן כנגד המעין ומתגעגע אליו. אך מאחר שהוא מתגעגע אליו כל כך מפני מה אינו הולך אל המעין? אך כשרוצה לילך ולהתקרב אל הקר – אזי אינו רוצה השפוע ואינו יכול להסתפל על המעין. ואם לא יסתפל על המעין אזי תצא נפשו. כי עקר חיותו הוא מן המעין. וכשעומד כנגד הקר אזי הוא רוצה ראש השפוע של הקר ששם עומד המעין. אבל תכף כשילך ויתקרב אל הקר – אזי נעלם מעיניו ראש השפוע (ונה מוכן בחוש) ואזי אינו יכול לראות את המעין ואזי תצא נפשו חס ושלום. וכשנה הלב הנה מסתלק חס ושלום, אזי יתבטל כל העולם כלו. כי הלב הוא החיות של כל דבר, ובנדאי אין קיום בלא לב. ועל כן אינו יכול לילך אל המעין רק עומד כנגדו ומתגעגע וצוץ כנ"ל. ונה המעין אין לו זמן. כי זה המעין אינו בתוך הזמן כלל. אך עקר הזמן של המעין הוא רק מה שהלב נותן לו במתנה יום אחד, וכשמגיע היום להיות נגמר ונפסק... אזי מתחילים לטל רשות זה מנה (שקורין גיזעגנין) [איחולים וברכות פרידה], ומתחילים לומר חידות ושירים (שקורין לידער) נפלאים זה לזה (באהבה רבה והשתוקקות גדול מאד מאד)...

(סיפורי מעשיות משנים קדמוניות, מעשה יג)

סנהדרין ל"ז, א

התורה העידה עלינו "סוגה בשושנים" (שיר השירים ז, ג), שאפילו כסוגה בשושנים לא יפרצו בהם פרצות.

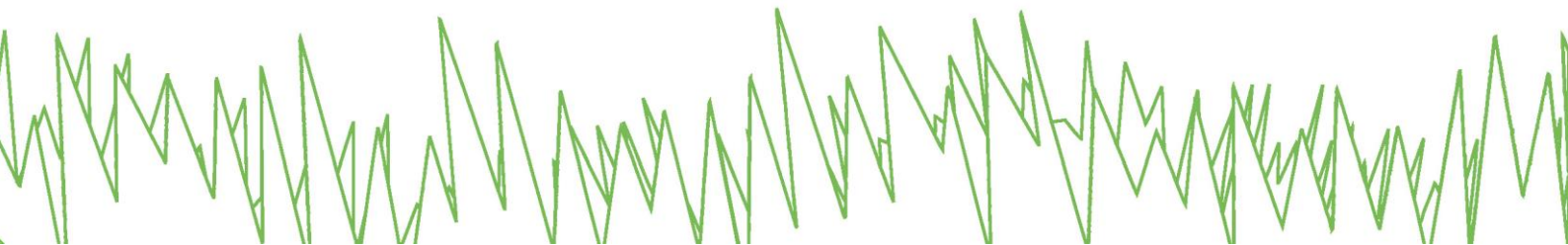
רש"י, שם

סוגה בשושנים - גדורה בשושנים, כלומר: באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה, ואין צריך גדר אבנים להפסיקן, שאפילו אין רחוקין מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר.

הרב י"ד סולוביצ'יק, 'צירוף', דברי הגות והערכה, ירושלים תשמ"ב, עמ' 244-246

מהי גבורה בהלכה? על איזו דרך ממליצה בפנינו ההלכה להשגת שיעור הקומה ההירואי? התשובה היא: עלינו לנוע בתנועה הדיאלקטית. הצירוף ההלכתי משתקף בתנועה פרדוקסאלית בשני כיוונים מנוגדים - התפרצות נועזת לפנים ונסיגה נכנעת לאחור. התנסותו ההירואית של האדם הינה התנסות קוטבית וסותרת את עצמה. האדם חותר קדימה רק כדי לסור ולסגת לאחוריו לאחר מכן.

התורה רוצה באדם שיהיה נועז והרפתקן בבקשתו אחר שעת הכושר לפעולה של גבורה, אולם ברגע האחרון, כשהניצחון נראה כבהישג ידו, יעצור, יפנה לאחוריו וייסוג. הרגעים המרוממים ביותר של ניצחון והגשמה חייב אדם לוותר על שיכרון הניצחון ולכבוש את עצמו. כך פעל יעקב. הוא לא השלים את ניצחונו במקום זאת שילח את יריבו המובס. על ידי שיחרורו של האוייב שנחל מפלה, ניצח יעקב את עצמו. הוא נסוג מעמדה שכבש לעצמו באומץ ובעוז רוח. פרש ונירתע לאחוריו.

...אין תחום שבו מודגשת תורה זו של הצירוף הדיאלקטי ביתר תדירות מאשר בתחום האסתטי-תענוגני. כיצד מצרף אדם עצמו בתחום זה? על ידי הכנסו בתנועה דיאלקטית, על ידי נסיגתו בהיותו אל מול פיסגת תשוקתו. ככל שתגבר שליטתו של הדחף הפיסיולוגי, ככל שישגדלו השיכרון ותמהון החושים לקראת סיפוק התאוה, כן יתעצם כוחם הפודה של הצירוף הדיאלקטי, של תנועת הנסיגה לאחור....

מהו הערך של שאיפה אל חוקי טהרה המשפחה אל פי הפה סולובייצ'יק?

חתן וכלה צעירים, חסונים, ואהבה לזהות ביניהם. שניהם המתינו באורך רוח לפגישה זו. רק צעד אחד ואהבתם מתממשת, חלומם מתגשם. לפתע פורשים השניים ונסוגים לאחור. הוא, כדרך האבירים, מציג גבורה פרדוקסאלית. הוא מביס את עצמו. כל זוהר חיצוני אינו מתלווה לנסיגה זו. אין בה מחווה ראוותנית, שהרי נעדרים ממנה עדים להעריץ ולהלל. הפעולה ההירואית אינה מתרחשת לנוכח המון מתרונן; משוררים לא ישירו על שני צעירים ענווים צנועים אלה. הכל אירע בצנעתו החסויה של ביתם, בדממת הלילה. האיש הצעיר כיעקב בשעתו, חוזר ונרתע לאחוריו. ברגע שבו נראית ההגשמה כמובטחת- הוא נסוג ופורש"

*"מצות נר חנוכה איש וביתו" (שבת כ"א. ע"ב). עמצי אל הקשרים בין המשפחה אל החנוכה?
היצערי הצערי הפה קנולה. הצערי המצפני הצערי הפה סולובייצ'יק.*

הרב נחום

לאם, סוגה בשושנים, ברית הנישואין באספקלריה היהודית:

שמירת המצווה הקרויה "טהרת המשפחה" היא שהשפיעה ישירות על צורת חיי המשפחה בישראל, והחיים "הטהורים" הם שהעניקו למשפחה את האון והכוח לקיום האחוה. המערכת שנקבעה על ידי החוק היהודי עבור הבעל והאישה ידועה בשם "טהרת המשפחה". זוהי, כפי מה שכבר ראינו, לשון נקייה הולמת ביותר, מפני שהיא מתייחסת לשאיפה, לאותה צורה של התעלות עצמית המכונה "טהרה", ומשמשת ערובה נפלאה ומרהיבה לשלמות המשפחה.

... יש לטהרת המשפחה תפקיד קובע בשמירת חינוכותם של הנישואים מפני אחד האויבים המסוכנים ביותר הקמים לבולעו מיד אחרי שפג החידוש שבחיי האישות – השגרה המאיימת על חיי המין. קל למדי להינשא, אך לשמור על קשר הנישואים הוא עניין אחר לגמרי. התלמוד משווה את קשי הזיווג לקריאת ים סוף והנס באותו מאורע גדול שבדבר ימי עמנו לא היה כל כך בקריעתו של הים גרידא, כי אם בעיקר בכך שהמים עמדו מימינם ומשמאלם ולא שטפו עד שעבר העם כולו. והוא הדין בנישואי בעל ואישה. אקט הנישואין, עם כל הבעיות שהוא מציג לזוג הצעיר ולמשפחותיהם, הוא פשוט באופן יחסי. הרבה יותר חשוב, קשה הרבה יותר, פלא יותר גדול הוא לקיים בחברה נסערת זו את הנישואין – להישאר נשוי. משיכה מינית מקרבת בני זוג צעירים, מביאתם אל מתחת לחופה ומסייעת להם בשנות הנישואין הראשונות. אך לאחר מכן, משפך כוח וקסמה של משיכה זו, עומדים הנישואים עצמם בסכנה ונשקפת להם התפוררות איטית. לדאבון לב, זה מה שקורה לעתים קרובות כל כך. חדוות הנישואים ועליצותם

מתחלפת בשגרה אפורה ובהמשכיות מכנית, והקסם והיופי שציינו את ראשית דרכם של הנישואים, מתחלפים בקלות רגשות, רפיון וחולין. אין לך רעל מסוכן מזה לקיומם של נישואים מאושרים.

הצלחת הנישואים תלויה בקיום אותה משיכה בין בני הזוג, שצינה את תחילת נישואים. היא חייבת אפילו להיות מוגברת. טהרה המשפחה והפרישות העונתית שהיא מחייבת, היא המקיימת את המשיכה והערגה ההדדית בכל עוזה. וכך מתאר התלמוד את ההשלכות הפסיכולוגיות של טהרת המשפחה:

"מפני מה אמרה תורה נידה לשבעה? מפני שרגיל בה וקץ בה, אמרה תורה תהא טמאה שבעה ימים כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה" (נדה ל"א, ע"ב).

קרבה מופלגת שאינה יודעת סייג גורמת לסיפוק יצרים מלאה, לשובע מיני עד לזרא ולשיעמום, והם הם הגורמים הישירים לחוסר הרמוניה משפחתית. ואולם, אם בני הזוג מקיימים את המשמעת המינית לפי צו התורה, והם שומרים על תקופת הפרישה, נעלמת סכנה מכוערת זו של רוויה מינית וסיפוק יתר מחייהם, ועוצמת אהבתם הראשונה של בני הזוג בעינה עומדת. אכן, אמת גדולה אמרו חכמי התלמוד! השגרה אמנם מרחקת, ולעומתם הימנעות קצרה מקרבת את הלבבות...

לטהרת המשפחה עוד תוצאה פסיכולוגית הראויה לתשומת לב. לטהרת המשפחה השפעה עמוקה על הדרך בה מתייחסים הבעל והאישה ומשקיפים זה על זה. פילוסופים מודרניים והוגים סוציאליים שהושפעו ממרטין בובר, מדברים על שתי דרכים בהן יכולים אנו להתייחס כלפי זולתנו, בני אדם כמונו: כאל "אתה" או כאל "זה". הדרך הראשונה מבטאת יחס אל הזולת כיצור אנושי, בן אדם, סובייקט, אישיות אוטונומית בעלת ערך עצמי – יחס של הערכה. ואילו הדרך השנייה משמשת ביטוי ליחס כלפי אובייקט, עצם חסר אישיות, כבוד וערכים עצמיים, "דבר", חפץ, מכשיר שכל קיומו לסיפוק צרכי, ולמען רצונותי ותאוותי. בדרך הראשונה אני פוגש ומתייבץ פנים אל פנים אל מול יצור אנושי אחר. בדרך השנייה אני מנצל, משתמש בו או בה שימוש של חפץ גרידא.

יחס מיני נוטה יותר, בלי ספק, לגלוש להתייחסות על דרך "אני – זה", מאשר לטפח יחס של "אני – אתה". קיימת נטייה להתייחס לשותף המיני כאל חפץ, אובייקט למילוי תשוקותיו ורצונותיו. איש המערוות שגרר את האישה בשערותיה (זו יכולה אמנם להיות קריקטורה – אך הטיפוס לא חדל להתקיים עד היום!), לא ראה אותה כראות אישיות בעלת ערכים פנימיים וכבוד משלה. היא הייתה אובייקט למאוויו, חפץ כשאר החפצים שמסביבו, ותו לא! למען האמת, אולי מן הנמנע הוא שההפיכה הזאת לאובייקט לא תישאר, עד לשיעור מסוים, חלק מן המגמה המינית הבסיסית שלנו. אך אסור שהשקפה זו תחרוג מעבר למינימום הכפוי עלינו, שאם לא כן היא תוריד את כבוד האדם, הן אצל המייחס והן אצל המתייחס. יחס בסיסי כזה משייתרש בנו, לא יצטמצם לחדר המיטות, כי הוא יחדור לכל תחום ויארוב בכל פינה מפניות חיינו, החיה שבאדם נאלפת ומתחנכת בהתאם ליחסו כלפי רעהו, ובמיוחד כלפי רעייתו, במידה שהוא משקיף עליה כעל "אתה" יותר מאשר על "זה".

טהרת המשפחה אוצלת השפעה ברוכה ביותר על הרגשות מעמקים אלה של נפשות הבעל והאישה. על ידי כך שהיא מגבילה את הבעל במילוי תשוקותיו המיניות הבלתי מרוסנות, קובעת היא בלבו את ההרגשה שאשתו לא נוצרה רק למילוי רצונותיו ותענוגותיו. שהרי אילו הייתה רק אובייקט, הוא היה עושה בה כרצונו, בהתאם לכישרונות הפיתוי, או,

מה שגרוע יותר – כוחו הפיזי. קיום דיני טהרת המשפחה קובע בלבם של הבעל, בהדרגה אך בבטחה, את התודעה שאשתו היא יצור אנוש, שיש בה צלם אלוהים, שהיא אדם ולא חפץ.

יש הסבורים שהימנעות מרצון תשיג אותן התוצאות, ולכן מיותר להישמע לכל המסגרת שנקבעה על ידי ההלכה. אולם הימנעות מרצון מוכחת כבלתי מתאימה, כיוון שיהא קיים תמיד החשש שבן הזוג עלול לחשוד בקרירות ובהתמעטות אהבתו של השני. יתר על כן, הימנעות מרצון לא יאה בה מאותה התעלות ואצילות הרגש שנוסכת בה המשמעות הדתית.

כדי כך נחוצות ונושאות ברכה הן התוצאות הפסיכולוגיות של המצווה היהודית, כדי כך מקיפה ועמוקה השפעתה על טבע הנישואין ועל המוסד של חיי הנישואין, שאילולא הייתה קיימת, חייבים היינו להמציאה – למען שלומנו ובטחוננו. "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו" (מהסידור).

מקורות עזר למורה להובלת הדיון:

* מאמרו של הרב יעקב נגן ישיבת עתניאל: "אישה - כוהנת החיים". את המאמר ניתן למצוא באתר ישיבת

עתניאל בכתובת: <http://www.otniel.org/show.asp?id=25302>

* מאמרו של הרב חיים נבון: "הסברת הלכות טהרת המשפחה - שלוש גישות". את המאמר ניתן למצוא באתר

כיפה בכתובת: <http://www.kipa.co.il/kolech/show.asp?id=31694>

* גליונות לעיון של פרופ' נחמה ליבוביץ על המקורות התנ"כיים.

